

~ Кілька слів про книжку ~

На написання історії, яку ви збираєтеся читати, мене надихнули спостереження за ситуацією, в якій ми всі живемо з моменту поширення COVID-19 на Землі.

Цей роман виводить на кін ключі для декодування певної кількості подій, що, як на мене, можна назвати як завгодно, тільки не незначущими.

Щоб зняти будь-яку двозначність, одразу ж волюю застерегти, що він не про антиковідні вакцини. Я не лікар, тим паче не епідеміолог, тож не маю ніяких знань, аби судити про медикаменти. Це взагалі ніяк не стосується сюжету.

Свої аналітичні міркування я зосередив на... всьому іншому.

Утім, усі історичні відсилки справжні, так само як і економічні теорії та психосоціологічні дослідження. Посилання можна знайти наприкінці книжки.

Лоран Ґунель

~ 1 ~

Усе почалося того дня, коли відомий лікар, знаний учений, про якого неодноразово йшлося в засобах масової інформації, заявив із посиленням на докази, що будь-яка смерть людини до досягнення нею 120 років передчасна.

Був осінній ранок, на вітряних алеях міських парків гинули мільйони листочків, що, злетівши з дерев, кілька митей безпорадно кружляли, перш ніж упасти на землю, під ноги людям, які так необачно на них наступали.

Ця інформація, наче донна хвиля, поширилась серед населення. Спершу вона породила велику надію: кожен розмріявся про можливість насолоджуватись аж настільки подовженим життям. Життя породжує життя, воно невідпорне, і в кожній людині завжди чаїться більш чи менш усвідомлене бажання безсмертя.

Але досить скоро всі збагнули очевидне: навіть якщо гени дають нам потенційно більшу

тривалість життя, то злигодні й хвороби в цьому відмовляють, а констатована реальна тривалість життя в країні не перевищує 80 років; вона трохи більша в жінок і менша в чоловіків.

Як наслідок залишився гіркий осад безсилля й глибоке відчуття несправедливості: кожен питав себе, чому це його позбавляють до сорока додаткових років життя... Поступово таку тривалість життя почали сприймати як право чи даність.

За це питання взявся уряд. Президент виступив по телебаченню й заявив, що він упритул візьметься за цю проблему. Того ж дня він створив Раду оборони, до якої ввійшли президент, прем'єр-міністр, міністр охорони здоров'я, міністр оборони, міністр внутрішніх справ, а також діячі великих громадських установ у галузі здоров'я. Рада оборони мала скликатися у разі потреби, щотижня обов'язково, з метою вивчення кон'юнктури та ухвалення рішень і заходів у протистоянні такій нестерпній ситуації.

Досить швидко журналісти спробували дізнатись, про що йдеться на тих зборах, до чого їх призвичаїли після щотижневих засідань Кабінету міністрів: кожен з них мав свою людину

при тому чи сьому міністрові, яка, *off record*¹, щоразу залюбки ділилася інформацією, сподіваючись на те, що колись-таки журналіст їй віддячить.

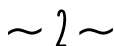
Та наразі журналістам, що скупчилися коло воріт палацу, нічого не перепало: члени Ради виходили один за одним із серйозним виразом, не повертаючи голови, наче всі як один вступились у якусь точку вдалині; ніхто не зронив ані слова, всім наче заціпило. Нечувано. Жодної можливості почути бодай якоесь звірвання чи отримати якусь округлину інформації. Анічирк. Чому? Бо це було засідання Ради оборони, і віднині, як вирішив президент, кожен член має дотримуватись виняткової таємничості. Найменший витік інформації коштуватиме сімох років ув'язнення.

Один із журналістів запитав себе, навіщо створювати Раду оборони з такого приводу. Відповідь він знайшов у телевізійній промові керівника держави.

Країна перебуває у стані війни, заявив президент.

Війни зі Смертю.

¹ *Off records* — не для протоколу, неофіційно, між нами (англ.).
(Тут і далі примітки перекладача, якщо не зазначено інше.)

Вести війну — не така вже проста справа, тож президент забезпечив собі послуги Американського дорадчого кабінету з бюджетом близько мільйона євро на рік.

Дехто ставив запитання: невже у нашій країні бракує компетентних консультантів, аби набирати іноземців? Дехто зауважив, що саме цей Кабінет давав президенту поради під час виборчої кампанії, не виставляючи рахунку. То хіба це не спосіб урегулювати свій борг грошима платників податків?

Але я відмовлявся дослухатись до тих поголосків. Ніхто не міг заборонити злим язикам пащекувати, а відмовитись їх слухати — цілком можливо. Пригадую перше повідомлення президента, яке я прослухав у записі. Мені, молодому інженеру, щовечора доводилося повертатись досить пізно, тож я із задоволенням падав на свою ультрам'яку канапу з вечерею на таці й дивився телевізор на своєму гігантському

екрані. Я забував про все, пірнаючи в безпервні кадри каналу новин, який розповідав про все, що трапилось у світі впродовж дня.

Президент повідомив, що перший бій спрямують на найнесправедливішу зі смертей: ту, що без попередження наздоганяє людину в автокатастрофах. І все це через те, що ви на якусь долю секунди втратили пильність, припустилися дрібної помилки або, ще гірше — відчули на собі помилки інших. Щороку понад три тисячі загиблих і сімдесят тисяч поранених. Це національна катастрофа, яка заторкувала всі країни: сотні тисяч загиблих у світі й мільйони поранених. Нищення людей планетного масштабу. Треба було діяти. Невідкладно.

Випуски новин зарясніли жаскими репортажами. Показували пожежників, які зрізали метал перевернутих і деформованих від удару машин, щоб дістати агонізуючих поранених. Дивились на лікарів невідкладної допомоги, які квапилися, намагаючись повернути до життя осіб без ознак руху із синцями на обличчях. Слухали жертв автотрощ, що розповідали про пережиті жахіття, як їхні тіла було покалічено, інколи — знищено. Люди розповідали, якого страху набралися в автотрощі, в якій дивом вижили. Кожен день приносив нову хвилю репортажів та свідчень.

У засобах масової інформації почали щодня публікувати кількість загиблих напередодні, кількість поранених, які потрапили до лікарні, та кількість тих, хто помер у реанімації. Щойно ввімкнеш радіо чи телевізор або розгорнеш газету, як одразу тебе оглушує ця брутальна, безжалісна, невмолима інформація. Без упину.

Кожне повідомлення викликало в мене відчуття, що смерть дедалі ближче до мене, що вона на мене чатує, вистежує, загрожує моєму тілу.

Я почав інакше сприймати своє авто. І хоча я любив його за обриси й комфорт і завжди розглядав як інструмент свободи, тепер навчився недовіряти, залишатись насторожі, постійно тримаючи в голові думку, що воно може призвести до загибелі. І почав його боятися. Якось уранці, спускаючись у підземний паркінг свого будинку, де панували затхлість і тривожна тиша, я помітив свій «Пежо», який зачаївся у сутіні, схожий на ворога в засідці. Легкий відблиск на емблемі бренду: рикаючий лев, як здавалося, був готовий до стрибка. BMW мого сусіда, що стояв поруч, з радіатором у вигляді акулячої пащеки був готовий мене проковтнути. Трохи далі логотип «Ягуара» не зводив з мене свого пронизливого погляду, розкривши пащу зі страхітливими

загрозливими іклами. Досі я ніяк не усвідомлював того, що нині просто різало очі своєю очевидністю: ДНК автівки несло в собі смерть.

Того дня я залишив автомобіль у гаражі, віддавши перевагу метро. Йдучи тротуаром до станції, спостерігав за рухом транспорту. Більшість водіїв розмовляли за кермом, дехто тримав у руках мобілку. Одного повороту керма, незначного відхилення було досить, щоб мене збити. Моє життя було в їхніх руках. Я інстинктивно відступив, щоб бути подалі від шосе.

Моє підприємство розміщене на околиці, настільки далеко від станції метро чи автобусної зупинки, що дорога на роботу зайняла майже дві години. Наступного дня мені таки довелося знову сісти за кермо.

Минали дні, за ними тижні; численні репортажі, інтерв'ю, свідчення, статистичні дані спричинили в мене фобію до автівки. За кермом я був постійно напружений, у стані стресу, насторожі.

Я регулярно обмінювався імейлами й телефонними дзвінками з другом Крістосом Анастопулосом, греком, з яким познайомився ще в студентські роки. Він якраз починав свої заняття з філософії. Подумати лишень: грек приїхав вивчати філософію за кордон! Слід зазначити,

що він фактично мав подвійне громадянство і чудово володів обома мовами. Невдовзі він віддав перевагу лінгвістиці й психосоціології. Все це лежало на відстані світлових років від моїх зацікавлень інженера, але випадковість спільного проживання в гуртожитку звела нас разом. Він завершив навчання у США і повернувся до Греції, та ми далі дружили, незважаючи на географічну віддаленість.

Крістос регулярно дивився наше телебачення, намагаючись зберігати зв'язок з другою батьківщиною.

— Воювати зі Смертю? — якось здивувався він по телефону. — Хіба це не означає жертвувати життям?

Його зауваження я не зрозумів, але промовчав, не маючи сил і бажання на філософську дискусію, адже з ним це могло тривати годинами. Він заговорив про всі ті репортажі про небезпеку на дорогах, які безупинно крутили по телевізору. На його думку, все це виглядало підозріло.

— Коли в масмедіа упродовж дня повторюють інформацію, яка тебе лякає, це має бути сигналом про те, що щось замислюється, і, цілком певно, на твій рахунок. У такому разі най-

ліпше трохи відступити й запитати себе, чим твій страх може бути корисним діючій владі.

— Що ти маєш на увазі?

Він зітхнув:

— Це тхне маніпуляцією масами.

— У нас ЗМІ незалежні, — заперечив я.

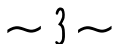
І почув смішок на протилежному кінці дроту.

— І що тебе так потішило? — роздратовано запитав друга.

— Ти такий наївний, любий мій Томе! Більшість вагомих ЗМІ твоєї країни перебувають у руках дев'яти чи десяти мільярдерів, що пов'язані з владою. Преса щороку отримує десятки мільйонів євро субвенції... від влади. Невже бодай на секунду ти можеш повірити в їхню незалежність?

Його іронія мене образила, тож я обірвав розмову. У своєму оточенні я добряче наслухався теорій про змову, ситий ними по горло. У будь-якому разі цифри не можуть брехати: масова згуба людей на дорогах — факт неперечний. На кожного з нас чатувала небезпека, я був урядові за те, що він рішуче взявся за вирішення цієї проблеми. Тож імовірна таємна змова засобів масової інформації важила мало.

Хіба ж головне не в тому, щоб жити якнайдовше?

Крістос поклав слухавку й замислено глянув у розчинене вікно своєї квартири в кварталі Монастіракі в Афінах біля підніжжя Акрополя, попід Парфеноном. Квартира невелика й без особливої розкоші, але завдяки скромній квартплаті він міг не бути рабом рівня свого прибутку: такий відносний вибір давав йому свободу.

Знайти постійну роботу за фахом не вдалося, він заробляв на життя написанням статей для соціологічного журналу. Гроші надходили по-різному, але йому вдавалося давати собі раду.

Потік туристів вичерпався, й у кварталі знову запанував спокій. Нестерпна літня спека поступила місцем погожій погоді. Осінь минала неквапливо.

Крістос ніяк не міг забути розмову з Томом; схоже, він перебуває під впливом інформації, яку поширювали масмедіа. У студентській

роки Крістосу якийсь час пощастило слухати лекції великого лінгвіста Ноама Хомського у престижному американському університеті МТІ¹. Одного дня Крістос, який сидів у першому ряду амфітеатру, читав газету в очікуванні початку заняття. Він не почув, як Хомський зайшов в аудиторію, і аж підстрибнув, коли той до нього звернувся:

— Навіщо ви читаете газету, юначе?

— Е... щоб дізнатись, що нового у світі...

Хомський усміхнувся привітно, але з дрібною зацікавленою поблажливості.

— Ні, пане. Читаючи газету, ви дізнаєтесь щось нове про те, що написано в газеті...

Звісно, зацікавлений гомін прошелестів аудиторією. Хомський додав:

— Запропонована людям картина світу аж ніяк не пов'язана з реальністю, оскільки правда про найдрібнішу справу зарита в горах брехні.

Крістос не стримав усмішки, згадуючи про цю сцену.

Якщо масмедіа раз у раз повторюють новини однакового спрямування, які викликають

¹ МТІ — MIT (*Massachusetts Institute of Technology*) — Массачусетський технологічний інститут, вважається одним з найкращих американських університетів, шостим за версією «Форбс» 2022 р.

однакові емоції й однаковий страх, це, звісно, має свої причини. Напевно, за такою інформацією щось та ховається. Крістос досі пам'ятав лекції й книжки Хомського та його висновки щодо того, що наші суспільства підступно скотилися до маніпуляцій масами.

Усе почалося 1917 року у Сполучених Штатах Америки...

В Європі лютує Перша світова, президент Вудро Вілсон хоче, щоб його країна вступила у війну. Але перед ним постає подвійна проблема: американський народ несамовито цьому опирається, а його самого було переобрано минулого року завдяки слогану: *He kept us out of war*¹. Тож він опинився у пастці.

Для вирішення цієї проблеми Вілсон створює комісію під назвою «Комітет суспільної інформації», яку часто називають комісією Кріла — від імені журналіста, що її очолив. З якою метою? Змінити громадську думку, схиливши її на користь війни. Його члени? Аж ніяк не високі посадовці, а... журналісти, ілюстратори й професіонали впливу. Ідея полягає не в тому, щоб переконувати раціональними аргументами,

¹ Він не втягнув нас у війну (англ.).

а в тому, щоб викликати в людей емоції і сформувати громадську думку, орієнтуючись на побажання влади.

Одним із його членів був такий собі Едвард Бернейз, племінник Фрейда, який перейняв від дядька ідею, що люди вважають себе наділеними раціональним розумом, тимчасом як насправді вони, самі того не відаючи, підпорядковуються своєму підсвідомому. На думку Бернейза, намагання переконати людей за допомогою аргументів, що розраховані на інтелект, нічого не варті: звертатись треба до їхніх інстинктів та емоцій.

Комісія отримує значні кошти. Ідея передусім полягає в тому, щоб задіяти пресу для поширення неправдивої інформації, яка викликала б сильні емоції для зародження стійких антинімецьких настроїв. Комісія щодня готує товстий бюлетень, який розсилають органам преси по всій країні.

Вона широко розповсюджує абсолютно вигадані історії, як-от історію про бельгійських немовлят, яких німці наштрикнули на багнети.

Комісія знімає фільми, зокрема й повнометражні. Випускає кольорові афіші на зразок плаката, на якому американський солдат

заарештовує німця, що тероризував матір із дитиною. На іншому плакаті жохливий горила у гостроверхій касці, зі світлими вусиками німецького імператора, озброєний кийком, викрадає напіводягнену жінку. На задньому плані спустошена Європа та спалений Реймський собор. І величезними літерами слоган: *Destroy this mad brute*¹.

Досить швидко у населення зароджуються почуття гніву, а далі ненависті до німців. Оркестри відмовляються виконувати музику німецьких композиторів.

До всього цього долучаються митці, яких запрошують виступати по всій країні, пояснюючи необхідність вступу у війну.

За геть незначний проміжок часу громадська думка повністю переорієнтовується на підтримку війни.

Комісія продовжує маніпуляційну діяльність серед американського народу до кінця конфлікту, надалі просуваючи крізь пресу фальшиву інформацію, наприклад, про човни, які, ескортуючи 1-шу дивізію в Європу, потопили кілька німецьких субмарин, або про низку

¹ Знищи цього оскаженілого звіра (англ.).

бойових літаків, що летять до Франції, тимчасом як існує всього один... та й то на стадії тестування на заводі: їхні фото в пресі були підробкою.

Комісія розширює свою первісну мету й зосереджується на закордонній пресі, щоб мати вплив і на світову громадську думку; іноземним журналістам влаштовують цікаві подорожі до Сполучених Штатів, що наче за помахом чарівної палички спонукає їх до поширення бажаної інформації.

Після закінчення війни комісію розпускають. У її найвпливовішого члена Едварда Бернейза виникає ідея перенести отримані пропагандистські навички на приватний сектор, щоб допомагати великим підприємствам впливати на народ. Ідеться не про рекламну кампанію, а про великоформатні операції для моделювання настроїв і спонукання людей до потрібної поведінки. Пізніше він напише: «Дивовижний успіх, якого комісія досягла під час війни, розкрив очі купки розумних індивідів на можливість впливати на громадську думку у будь-якій справі».

Бернейз створює агентство «Рада з громадських відносин», вигадавши принагідно

термін, який залишається модним і сто років по тому. Потік клієнтів наростає. Бернейз розвиває свою практику, спираючись на суспільні науки: психологію, соціальну психологію, соціологію, психоаналіз, соціопсихологію.

Він шукає тих, хто поширюватиме інформацію, найчастіше обирає представників двох професій: журналістів і лікарів. Чому лікарів? Бо вони викликають повагу й довіру: ми звертаємось до них з приводу власного здоров'я, отож призвичаїлися дослухатись до їхніх рекомендацій.

Заходи, до яких Бернейз удається задля своїх клієнтів, надзвичайно ефективні. Результати множаться, кількість клієнтів у найрізноманітніших галузях невпинно зростає.

Крістос досі пам'ятає маніпуляційну кампанію заради одного виробника бекону. Кампанія була повністю проведена за Бернейзівським зразком. Фабрикант хоче збільшити продажі. Бернейз, як завжди, підходить до справи з розмахом. І задумує розвинути для нього сукупність ринку бекону. З огляду на це він замовляє лікарям дослідження, яке свідчить про користь ситного сніданку для здоров'я. Надалі результати цього дослідження розсилають